

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ

Муқимий номидаги Қўқон Давлат педагогика институти

Барча педагогик таълим ("Бакалавр")

йўналишлари учун.

ЭКОЛОГИК ТАРБИЯ

Қўқон 2003 йил

Тузувчилар: Юсупов М.М.
- Умумий педагогика кафедраси уқитувчи.

ЭКОЛОГИК ТАРБИЯ

Р Е Ж А

1. Экологик тарбия бугунги кун - долзарб масаласи.
2. Инсон ва табиат.
3. Болаларда табиат ва жониворлар дунёсига мухаббатни тарбиялашни шакл ва усуллари.
4. Бошлангич синф уқитувчилари иш тажрибасидан намуналар "яшилбой дустларимиз".

Экологик тарбия бугунги кунни -долзарб масаласи

Экологик тарбия бугунги кун-долзарб масаласи экан, биз бу экологиянинг фойдасини, уни асраб-авайлашни болаларга кичик синфларданок тушунча бериб боришимиз керак, экология бу атроф мухит демакдир.

Табиат-кишиларнинг моддий ва маънавий талабаларини кондириш манбаи. Одам ҳаёт кечириши учун зарур булган ҳамма нарсани табиатдан олади, (озик-овқат, кийим-бош, бинокорлик материаллари, сув, ҳаво ва ҳақозо). Инсон фойдаланадиган ҳамма нарса табиат моддаси билан меҳнатнинг маҳсулидир. Табиатдан оқилона фойдаланиш, унинг бойликларини муҳофаза қилиш ва қупайтириш жамиятимизнинг энг асосий вазифаларидан биридир.

Табиатни муҳофаза қилиш тadbирларини амалга оширишда кенг жамоатчилик катнашади. Бу ишда катнашган ҳар бир кишида табиатга мухаббат ҳисси уй ишларида кишилар табиатга, Ватанга мухаббат руҳида тарбияланади. Табиат жуда гузал, кишиларга эстетик завқ беради. Табиатни, унинг бирор элементини, масалан: бирор гулни диккат билан кузатчангиз, унинг канчалик нозик, канчалик гузал, рангларининг хилма-хиллигини қурасиз ва Сизга канчалик эстетик завқ беришини жуда яхши биласиз.

Аммо, минг афсус ҳозирги кунда табиат яъни экология ифлосланиб кетмокда, бунга сабаб завод ва фабрикаларни ҳар хил чиқиндилари, аҳолини ташландик ахлатларини куча бўйларида келиб кетишидир. Биз болаларга баҳор келиши билан кучат утқизишни ва дарахтларни аҳамиятини тушунтириб утишимиз даркор. Уларга, қушларга озор етказмаслик, жониворларни қийнамасликларини, улар бизни дустларимиз эканлигини, уларга етаза олсак экологияни оз булса-да, муҳофаза қилишга, табиатни бойитишга уз ҳиссамизни қушган буламиз.

Ҳозирги кунда экологик тарбия ҳар-бир билим олиш масканларида асосий фан сифатида киритилган. Бу фаннинг киритилишининг асосий сабаби- экологияни яъни атроф мухитни муҳофаза қилиш ва уни келажак авлодга соф ҳолда етказиш демакдир.

2. Инсон ва табиат

Инсон ва табиат ҳар доим бир-бири билан боғланган.

Инсоннинг табиатга таъсири одам пайдо бўлган вақтдан бошланган. Лекин, ибтидоий жамоа тузуми вақтида одамнинг табиатга таъсири унчалик сезилмаган, одамлар табиатга кучи етмай, уни илохийлаштирганлар, айрим нарсаларга сизинганлар, бунинг натижасида баъзи хайвон ва усимлик турларининг сакланиб қолиши имкони яратилган. Кейинчалик қуролларни яратилиши хайвонларнинг қирилишига сабаб бўлди.

Дехқончилик ва қорванчилик ривожланиши натижасида баъзи табиий усимлик ва хайвонлар деярли қисқарди.

Ҳозирги вақтда техника тараққиётининг чиқиндилари тирик мавжудотнинг бундан бўёнги ҳаётини ҳавф остида қолдирмоқда. Одамнинг таъсири натижасида табиатдаги мувозанат қескин ўзгариб кетиши мумкин. Яна бир ҳавфли томони шуни, одам табиатдаги мураккаб боғланишларни ҳали етарлича билиб олгани йўқ, қанча миқдорда усимлик ёки хайвон йўқотилса, ердаги ҳаёт бўзилиб кетиши мумкинлигини қандай ўзгарганда ҳалокат юз бериши мумкинлигини билмайди.

Шундай экан, тоза сув ва фойдали хайвонларгина эмас, балки йирткич, зарарли деб ҳисобланган хайвонларни ва ҳатто бегона ўтларни ҳам муҳофаза қилмоқ керак. Аслини олганда, фойдали хусусиятлари аниқланмаган ўтларни бегона ўт деймиз. Эҳтимол уларни фойдали эканлиги келажакда аниқланар.

Мамлакатимизда табиатни муҳофаза қилиш юзасидан жуда катта қонунлар ва тадбирлар амалга оширилмоқда.

Бироқ, бизнинг мамлакатимизда ҳам табиатдаги мураккаб боғланишларни тушуниб етмаслик, айрим мутахассислар, ноқобил раҳбарнинг нотўғри қарашлари, ҳатолари, баъзи ҳужалик ходимларининг бефарқлиги натижасига табиатга қаттагина зарар етказилди. Орол денгизни майдони қисқарди, сувнинг шурлиги ошиб кетди, денгиз суви чекинган ерлардан шамол туз қанг-тузонни учуриб, бутун урта Осиёга ёймоқда, Оролбўйининг экологик аҳволи ёмонлашди.

Юқоридаги табиатдаги ўзгаришлар ҳаммаси эмас албатта, ҳозирги кунда инсонни табиатга таъсири қанчалик ёмон томонга ўзгарганини юқоридагилар яққол намунасидир.

3. Болаларда табиат ва жониворлар дунесидаги муҳаббатни тарбиялашни шакл ва усуллари

Экология таълими ва экологик тарбия тугрисидаги дастлабки элементар тушунча ўрта мактабларда бошланади. Мактабда утиладиган назарий экология, биология фанлари асосида ўқитилиб, ўзаро иқтисодий ёрдам кенгашининг мутахассислари қўрсатганларидек, ўқувчиларни актив меҳнат фаолиятига тайёрлаши, ташқи муҳитни эҳтиёткорлик билан муҳофаза этувчилар этиб тарбияланишга ёрдам бериши керак.

Экология таълими ва тарбияси куйидаги асосий булимларни уз ичига олади:

1. Студент ва укувчиларни табиат гузалликларини севиш, улардан эстетик завк олиш рухида тарбиялаш.

2. Жонли ва жонсиз табиатнинг ривожланиши конуниятлари, табиат билан жамият уртасидаги мураккаб узаро муносабатлар ва шунингдек, инсон хужалик фаолиятининг табиатга таъсири окибатлари хакида билим бериш.

3. Студент ва укувчиларда экологик маданиятни тарбиялаш.

Табиатни сева билишни, ундан тугри ва онгли равишда фойдалана билишни тарбиялаш экологик тарбия ва экологик маданиятнинг асоси булиб, кишиларда табиат олдида масъулиятнинг англаш хиссиётини хосил килади. Ватанни севиш ва манпарварлик Ватан табиатини севишдан бошланади. Бинобарин, укувчиларда табиатга хакикий мухаббат туйгусини хосил килмай туриб, уларни Ватанпарварлик рухида тарбиялаш мумкин эмас. Инсоннинг табиат кучогида булиши уни рухан тетиклаштириб, унинг меҳнат кобилияти ва ижодий фаолиятини оширади.

Табиат мухофазаси масаласи, юкорида курсатиб утилганидек, мураккаб, куп киррали масала булиб, унинг педагогик аспекти энг мухим сохалардан биридир.

Табиатга мухаббат, табиат гузалликларини севиш ва табиатдан рационал фойдаланиш гоьларини бошлангич ёшлигидан сингдириб бориш ва бу тарбияни урта ва олий мактабда укиш жараёнида давом эттириш зарурдир. Факат шу йул билангина табиатга эхтиётлик билан муносабатда булиш мамлакатларини кишилар онгига сингдириш мумкин.

Болаларда табиатга нисбатан мухаббат ва гамхурлик туйгулари оила ва мактабда тарбияланади. Болаларни табиатга мухаббат рухида тарбиялашни ёшликдан бошлаш зарурлигини машхур прогрессив педагоглар уз асарларида таъкидлаб утишган. XVII асрда яшаган машхур педагог Я.А.Коменский узининг "Сезиларли нарсаларни расмларда ифода этиш" номли китобида алохида курсатиб утган. Бу китоб болалар тушунадиган энциклопедиядан иборат булиб, болаларга табиатни севишга, унинг хаёти ва тузилиши билан танишишларига ёрдам берадиган шаклда ёзилган.

Табиат мухофазаси ишларида инсонпарварлик - гуманизм максадлари, яъни кишиларга яхшилик, гамхурлик килиш мухим урин тутади. Хамма машхур педагоглар укувчиларни ёшлигидан бошлаб инсонпарварлик, табиатпарварлик рухида тарбиялашни таъкидлаб келганлар.

Болаларнинг бевосита табиат кучогида булиб, унинг гузал манзараларидан эстетик завк олиш, уларда табиатга нисбатан гуманизм туйгуларини уйготишга ёрдам беради. Табиат билан бу хилда бевосита алокада булмаган ёки укутувчилар бу масалага эътиборсизлик билан караган холларда болалар табиатга, унинг манзаралари ва бойликларига бепарво карайдиган етишадилар.

4. Бошлангич синф уқитувчилари иш тажрибасидан намуналар "яшилбой дустларимиз"

Биринчи синф болалари билан табиатга экскурсия утказиш катта аҳамиятга эга. Бундай экскурсияларда табиат муҳофазасига оид турли материаллар туплаш, тушунтириш ишлари олиб бориш, болаларни инсон учун фойдали булган хайвон ва усимликлар билан таништириш зарур. Бепарволик оқибатида табиатга зарар етишини мисоллар билан курсатиш керак. Болаларга фойдали кучатлар утказиш, кушлар учун ясама уялар урнатиш эса табиий ресурсларни купайтириш воситаси эканлигини аңлатиш керак.

Мактабларда табиат муҳофазасига оид киска метражли кинофильмлар курсатиб бориш ҳам катта аҳамиятга эга. Табиат ва унинг гузаллигига оид санъат асарлари, чиройли расмлар, шеър ва хикоялар ҳам болаларда табиатга яхши муносабатда булиш туйғусини уйғотади.

Уқувчиларнинг табиат, табиий бойликлар ва уларни муҳофаза қилиш тугрисида синфда олган билимлари синфдан ташқарида олиб бориладиган амалий машғулотларда мустаҳкамланади.

Табиат муҳофазасига оид ишлар мактаб тажриба участкасида олиб борилади. Мактаб участкасида тажриба богчаси, гулзор манзарали дарахтлар экилган майдон, бутазор булиши зарур, уқувчилар буларни сақлаш, парвариш қилиш билан шугулланадилар.

Мактабларда табиатни муҳофаза қилиш жамиятининг бошлангич ташкилоти ташкил этилиши зарур. Унга уқувчилар, мактабнинг бошка ходимлари, уқувчилар аъзо булиб киришлари лозим. Ота-оналар ҳам аъзо булса яхши булади. Табиат муҳофазасига бағишланган махсус кечалар утказилиши, уларда "Табиатни муҳофаза қилиш", жамият ва унинг ишлари. "Ўзбекистон курикхоналари ва уларнинг фаолияти" мавзуларида докладлар, суҳбатлар утказилиб турилиши керак.

Синфдан ташқари бундай ишларда ҳар бир уқувчи ўз меҳнати билан иштирок этиши жуда фойдали, ўз кучли билан кучат утказган бола уни парваришини қилади, синдирмайди, кушларга ўя ясаб, уни дарахтга ёки бошка жойга урнатга бола куш ўяларини бузмайди.

Мактабларда "Яшилбой дустларимиз" ташкилотлари ҳам тузилиши мумкин. Улар табиатни муҳофаза қилиш аъзолари яъни усимликлар курикчилари булиб ҳисобланадилар.

Мактаб уқувчиларини табиатни муҳофаза қилиш руҳида тарбиялаш ишида туристик юришлар ва экскурсиялар яхши самара беради.

Туристик юришлар ва экскурсиялар ўлкашуносликка катта ёрдам беради, уқувчилар йиккан намуналар мактабни ва шаҳар ўлкашунослик музейини қимматли материаллар билан бойитади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Табиат муҳофазаси ва экология. Тошкент Укитувчи 1986 йил.
2. Табиат ва экология.
3. Муноварров А.К. Оила педагогикаси. Т. Укитувчи 1994 й.
4. Мунавваров А.К. Педагогика. Тошкент Укитувчи 1966 й.

НАЗОРАТ САВОЛЛАР

1. Табиатни муҳофаза қилиш деганда нимани тушунасан?
2. Ҳозирги кунда инсониятни табиатга муносабати?
3. Техника таракқиётининг табиатга таъсири?
4. Экология таълими ва тарбиясини асосий бўлимлари

ТАЯНЧ ИБОРАЛАР

Табиат, экология, экологик тадбирлар, табиатни муҳофаза қилиш, табиат қуйнига саёҳат уюштириш.